

МІЖ ВІРОЮ, МИЛОСЕРДЯМ І НАУКОЮ: АПТЕКИ ТА ЛІКУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄЗУЇТІВ НА ПРИКЛАДІ ГУМЕННЯНСЬКО-УНГВАРСЬКОГО КОЛЕГІУМУ (1613 – 1773)

Оксана Ферков

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології, етнології та культурології,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: oksanaferkov@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8546-401X>

У статті автор висвітлює малодосліджений, проте важливий аспект діяльності єзуїтів – їхню участь у лікувальній справі та утриманні аптек на прикладі Гуменного та Ужгорода (Унгвар) у період з 1613 до 1773 року. Хоча Товариство Ісуса насамперед асоціюється з релігійною, освітньою та місіонерською діяльністю, єзуїти також активно долучалися до медичної допомоги, демонструючи гуманістичні принципи у своїй практиці. Лікувальна справа та фармакологія, у тому числі утримання аптек не були основною метою ордену, однак стали важливим доповненням до ширшої місії служіння громаді. Єзуїтські колегіуми у Гуменному та Унгварі мали свої інфірмерії, аптеки, вирощували лікарські рослини. Єзуїти застосовували найновіші знання про лікувальні властивості рослин і речовин. Це дозволяло забезпечувати як лікування хворих, так і виготовлення ефективних засобів від поширених захворювань, зокрема інфекційних. У єзуїтських домах працювали кваліфіковані аптекарі, які забезпечували догляд не лише для членів ордену, а й для місцевого населення. Така діяльність сприяла формуванню довіри до єзуїтів як не лише духовних, але й світських лідерів громади. У XVI – XVIII ст. керівництво ордену єзуїтів приділяло значну увагу підготовці аптекарів, обміну сировиною та знаннями між різними місіями. Хоча джерельна база про ці практики є неповною, наявні дані демонструють, що аптеки стали невіддільною частиною функціонування колегіумів. Вони не лише допомагали підтримувати здоров'я єзуїтів та учнів, але й сприяли покращенню медичного забезпечення регіону загалом. Автор статті наголошує на потребі подальших досліджень цього аспекту, адже він дозволяє краще зрозуміти соціальну роль Товариства Ісуса у ранньомодерний період. Єзуїтські аптеки стали прикладом того, як віра, милосердя та наука можуть поєднуватися в єдиному служінні на користь суспільства.

Ключові слова: Товариство Ісуса, гуменянсько-унгварський єзуїтський колегіум, аптеки, лікарські практики.

Постановка проблеми. Товариство Ісуса засноване 1534 р. і затверджене папою Павлом III буллою *Regimini militantis* 1540 р. як новий релігійний орден, мета якого реформування і піднесення церковного життя. Понад два століття єзуїти були активними рушіями католицького відродження в Європі та піонерами місіонерства у віддалених частинах світу. Пріоритетним у діяльності єзуїтів було укріплення і реформування католицької віри, зміцнення позицій Католицької Церкви. Часто зустрічаємо визначення, що єзуїти були інтелектуальним авангардом Католицької Церкви у боротьбі з протестантами та єретиками. Безперечно найбільших успіхів єзуїти досягли в сфері освіти. Поряд з місіонерством і навчанням-вихованням єзуїти займалися різними справами, зокрема і утриманням аптек та шпиталів. Цей аспект історії Товариства Ісуса досліджений слабо. Для цілісності висвітлення минулого єзуїтів варто привернути увагу на цю проблему.

Стан вивчення проблеми. Проблематика функціонування аптек і шпиталів в єзуїтських домах на території Угорщини періодично порушувалася вченими. Іноді це згадки в узагальнюючих працях з історії єзуїтів, або короткі статті стосовно конкретних єзуїтських місій чи аптек [Grabarits, p. 137–160; Szádeczky, pp. 255–269].

Причиною недостатньої уваги вчених до цього

аспекту діяльності закладів єзуїтів є насамперед відсутність конкретного джерельного матеріалу.

Зауважимо, що подібна картина й у вивченні діяльності єзуїтських аптек та інфірмерій на українських землях Речі Посполитої. У монографії, присвяченій єзуїтському шкільництву, Т. Шевченко згадує дати заснування аптек та лікарень при колегіумах єзуїтів [Шевченко, 2005], І. Ціборовська-Римарович проаналізувала медичну літературу, яка зберігалася в бібліотеці Острозького єзуїтського колегіуму і подала коротку інформацію про існування аптек [Ціборовська-Римарович, 2012]. Більш повну інформацію про функціонування аптек і лікувальних практик єзуїтів на східнослов'янських землях в ранній новий час дізнаємося із публікації А. Папазової [Папазова, 2014]. На цьому практично й обмежується наукова література про цей аспект діяльності єзуїтів в Україні.

Важливі джерела стосовно історії гуменянського, а згодом перенесеного до Унгвара колегіуму єзуїтів, що зберігаються у фондах Державного Архіву Угорщини [Collegium Ungvariense] та Архіву Угорської провінції Товариства Ісуса, зокрема рукопис «Історія Гуменянсько-унгварського єзуїтського колегіуму» [Historia Collegii], праця «Історія Унгварського колегіуму» вчителя Я. Балого [Balogh, 1783] та в інших колекціях [Diarium] опрацьовані тільки частково і наявна інформації поки не дозволяє робити остаточні

висновки про усі аспекти діяльності єзуїтів. Певною мірою відтворити список аптекарів та інших, зайнятих піклуванням за хворими в гуменянському та згодом в унгварському колегіумі, можемо на основі каталогу домів та місій австрійської провінції ордену Товариства Ісуса [Catalogi].

Про існування в ужгородському єзуїтському колегіумі аптеки зустрічаємо короткі згадки у фахових фармацевтичних або медичних журналах [Kótyuk, p. 171–181; Sági, p. 30]. Втім лікувальна діяльність єзуїтів гуменянсько-унгварського колегіуму та функціонування аптеки чи подібного закладу не порушувалася в окремих фахових працях.

Таким чином, метою нашого дослідження є доповнити фрагментарні відомості про лікувальні практики та зокрема функціонування аптеки в гуменянському та унгварському єзуїтському колегіумі до часу ліквідації Товариства Ісуса.

Виклад основного матеріалу. Лікування чи утримання аптек, лікувальних засобів не було серед першочергових завдань новоствореного ордену, швидше воно було умовою належного функціонування домів/колегіумів, а в місіях – допомога населенню під час епідемій. Отож, можемо стверджувати, що необхідність лікування та наявності лікарських препаратів виникла одночасно із заснуванням місій та домів/колегіумів ордену.

Папа Урбан VIII заборонив єзуїтам торгівлю лікарськими засобами. Втім генеральні збори Товариства Ісуса обговорили це питання і постановили, що продаж ліків час від часу (а не на постійній основі) слід вважати благодійністю, виявом любові до ближнього, а не торгівлею [Koch, s. 81].

Єзуїти мають видатні заслуги в галузі відкриття, вдосконалення і використання лікарських засобів. В єзуїтських аптеках можна було знайти різні лікарські засоби, ароматичні речовини, приправи та й навіть алкогольні напої. Сировину отримували здебільшого із зібраних рослин, які мали лікувальні властивості. При колегіумах були спеціально відведені городи, де вирощували пряні та лікарські трави. За картами XVIII ст. знаємо, що унгварський колегіум також мав такий город, позаду теперішньої єпископської резиденції й нижче по схилу гори.

Рідкісні, екзотичні рослини, які не росли в околицях та інші засоби необхідні для виготовлення ліків, єзуїти купували чи привозили з далеких країн.

Відомо, що єзуїти працювали не тільки в межах старого континенту. Вже з перших десятиліть існування Товариства Ісуса отці єзуїти йшли в місії в «Індії», тобто за межі Європи. У далеких краях вони знайомилися з рослинами, що мали лікувальні властивості. Так, бл. 1533 р. відомий єзуїт, соратник Лойоли Франциск Ксав'єр з двома товаришами єзуїтами вирушив до Східної Індії, де виявив мінерали та рослини з лікувальними властивостями. У 1549 р. він відправився до Японії, де також натрапив на цікаві рослини [Tribel, p. 95].

У 1582 р. єзуїт Міхаїл Погер заснував місію в Китаї. Він та його наступники вивчали тамтешню флору, практику використання рослин місцевим населенням, стали виготовляти лікувальні відвари й роздавати хворим. Окремі дослідники вважають, що один з

тамтешніх єзуїтів-місіонерів в Китаї, Матей Річі винайшов лікувальні властивості водного горіха (*розгубник дворогий*). Лікував ним китайців від діареї [Tribel, p. 98]. Цілком можливо, що він запозичив у китайців практику лікування діареї цією рослиною, а Європі ця історія отримала іншу інтерпретацію.

Завдяки єзуїтам в Європі дізналися про лікувальні властивості китайської кори (хініна) або «єзуїтського порошку».

1670 р. до Риму надійшла велика партія хініну, яку роздали між тими єзуїтськими колегіумами, де були аптеки. Хінін був ефективним при лікуванні малярії та інших хвороб, які супроводжувалися лихоманкою.

Відомий був і так званий чай єзуїтів – мексиканський чай (*Chenopodium ambrosioides/ лобода амброзієвидна*), який застосовували насамперед від паразитів. Цей засіб набув особливого поширення в лікувальній практиці раннього модерного часу.

Чимало інших лікарських засобів завезли єзуїти із Нового світу. Вдосконалювали рецепти, роздавали сировину між аптеками ордену. Єзуїти-фармацевти виготовляли також нові ліки із місцевої сировини. Наприклад, єзуїтським винаходом вважається так звана Аква Ергієнсіс / Aqua Agriensis (*Imperium Aqua, Aqua Reginae Hungariae*) – лікувальний розчин від багатьох хвороб для зовнішнього і внутрішнього застосування. В основі лікувального розчину були екстракти із 14 різних трав. Це була спиртова настоянка 70 градусів (з подвійним перегонном). Рецепт відомий із праць XVIII ст. [Sugár, p. 32].

Великою популярністю користувалися і єзуїтські пігулки (*Jesuiten Pillen*), ймовірно це збірна назва різних пігулок, які були в аптеках єзуїтів, виготовлені на основі лікарських трав. Конкретний опис дослідникам поки не вдалося знайти. Відомо, що ці ліки поширення набули з кінця XVI ст. У польській провінції виготовляв їх у Кракові Вільгельм Ламбертус. Ліки були ефективні навіть від моровиці (чуми).

Отож, медичну допомогу єзуїти надавали через аптеки та інфірмерії (кімнати для хворих) колегіумів. За медичною допомогою могли звернутися як самі єзуїти та учні, так і мешканці міста. Лікувальні препарати могли роздавати жителям міста й околиць безплатно, або за фінансову підтримку закладу.

Керували аптеками самі єзуїти. Фах аптекаря належав до такого, що займалися впродовж життя. Підготовка відбувалася у великих колегіумах, на території австрійської провінції ордену у Відні та Тренчині.

Новіціат потрапляв на два роки у так званий *Domus probationis* (Відень або Тренчин), де вивчав звичаї та вимоги до життя в товаристві тощо. Як вказують Каталоги в обох новіціатах діяли аптеки із кваліфікованими аптекарями, тобто була можливість навчатися основ фармакології. Щороку до кожного з *Domus probationis* набирали 1–2 аптекарів-учнів. Наступного, третього року вони вже могли самостійно працювати у віддалених домах, або прикріплювалися до старшого, досвідченого аптекаря у статусі «аптекаря помічника». За ротаційною традицією ордену єзуїтів аптекарі не могли постійно перебувати при одному домі/колегіумі, вони так само як інші отці єзуїти мали

йти або в місії (навіть за межі Європи), або змінювати місце перебування, тобто йти служити в інші дома. Втім, аналіз Каталогу домів і місій австрійської провінції Товариства Ісуса XVII – XVIII ст. свідчить, що були випадки коли один і той самий єзуїт-аптекарь перебував в одному колегіумі десятиріччя з невеличкими перервами в рік-два. Так, в угварському колегіумі бл. 25 років перебували аптекарі Дехер Христофор і Хілл Матіас.

Отож, яку маємо картину про практики лікування, аптеку та аптекарів в гуменському та угварському колегіумах? Інформації досить мало. За аналогією інших колегіумів можемо уявляти ситуацію в нашому регіоні.

Первинним джерелом можемо простежити Каталог домів австрійської провінції ордену єзуїтів за різні роки, де окрім простого переліку керівників, вчителів, допоміжного персоналу єзуїтських домів поданий вид заняття усіх хто жив і працював в закладі. Стосовно осіб, які займалися лікуванням, доглядом за хворими, завідували аптекою тощо зустрічаються наступні назви професій, посад: *valetudinarius* (Homonnae 1615, 1619, Ungvarinense, 1668) [Catalogi, II, p. 171, 222.]; *praefectus ecclesiae et sanitatis* (Ungvariense 1659, 1660, 1661, 1664, 1666, 1668, 1670, 1671, 1673, 1674, 1675-81, 1724, 1728-1731) [Catalogi, III, p. 586, 626, 670, IV, p. 36, 129, 225, 275, 326, 375, 391, 426, 476, 528, 581, 620, 628, 677, 728, VII, p. 355, 580, 638, 696, 755]; *infirmarius* (Homonnae 1641 і в наступні роки) [Catalogi, III, p. 14], *apothecarius*, *infirmarius* (вже в Гуменному зустрічається 1643 і далі) [Catalogi, III, p. 64]. Цікаво, що така посада чи посади як *dispensator*, *emptor*, *credentiarius* за своїми назвами ніби не мають спільного з лікуванням, втім у працях фахових знавців історії єзуїтів читаємо, що при колегіумах ці особи відповідали за закупівлю, зберігання, облік лікарських і прямих трав, ліків і ймовірно за видачу/роздачу ліків самим єзуїтам чи мешканцям околиць. До прикладу, у 1676 р. в угварському колегіумі Мартин Белаві (Martinus Bellavi – *ianitor*, *infirmarius*, *credentiarius*) – був швейцаром, доглядав хворих, відповідав за лазарет і був своєрідним бухгалтером.

В Гуменному у 1640 – 1643 рр., напередодні переселення закладу, вже була окрема особа, яка доглядала за хворими (Petrus De Portes). Ймовірно був і невеликий лазарет або кімната для хворих Ліків могло бути небагато, ймовірно для самих єзуїтів і в крайніх випадках для мешканців міста. В діаріусі колегіуму за 1745 рік, 5 листопада записано, що єзуїтський аптекарь Христофор Хартл виготовляв різні ліки [Sági, p. 30].

Про Христофора Хартла відомо, що часто відвідував хворих у віддалених селах. До того як вступив до ордену він був хірургом. Тобто лікувальні вміння здобув не в ордені. Він залишався головним

аптекарем довший час [Catalogi, IX, p. 5, 114, 181, 249, 317, 385, 877]. Поряд з ним, як своєрідні помічники, в різні роки працювали Штадлер Матіас, Шміхей Карл, Швінгхамбер Адам, Ібандт Фердинанд та Вінклер Йозеф. Хартл у 1767 р. помер і похований в Унгварі.

В цей час в місті та околицях іншої аптеки не було. Тобто в середині XVIII ст. єзуїтська аптека мала бути загальною користування і контролювалася владою.

Чи мала аптека належний інвентар, обладнання для виготовлення і зберігання сировини та готових ліків? У XVIII ст. безперечно так. У 1742 р. в угварському колегіумі певний час перебував Йозеф Коделлі, відомий столяр. Він був тим майстром, хто керував виготовленням меблів для найвідоміших єзуїтських аптек Угорщини XVIII ст.: Кевсегі, Саколці, Секешфегерварі. В Ужгороді згідно записів він керував столярною майстернею колегіуму [Sági, p. 30].

У 1773 р. орден єзуїтів було розпущено. Деякий час аптека продовжувала працювати. Єзуїт, який залишився в аптеці та після розпуску ордену, отримував зарплату і кошти на світське вбрання.

На публічних торгах аптеку було продано, купив її Фрісл Йоганн за 1000 форінтів (також був єзуїтом, провізором колегіуму). Після цього аптека функціонує як світська. У наступні десятиліття ця аптека забезпечує мешканців міста та околиць необхідними лікарськими засобами.

Висновок. Діяльність Товариства Ісуса є важливою складовою історії католицьких орденів. Єзуїти концентрували свою роботу на зміцненні та реформуванні Католицької Церкви у період поширення Реформації. Лікування та утримання аптек не фігурувало серед пріоритетних складових діяльності ордену. Ця сфера доповнювала місіонерську, освітню і виховну роботу єзуїтів. Аптеки, інфірмерії, вирощування лікарських рослин і використання знань, здобутих у місіях, свідчать про високий рівень організації та гуманістичний підхід єзуїтів. У колегіумах діяли кваліфіковані аптекарі, як духовні, так і світські особи, що забезпечували лікування як для членів ордену, так і для місцевого населення. Практика підготовки аптекарів, обмін сировиною, виробництво ефективних засобів від різних хвороб, зокрема інфекційних, демонструють значний внесок єзуїтів у розвиток медичної науки ранньомодерної епохи. Незважаючи на фрагментарність джерел, історія єзуїтських аптек в Угорщині, зокрема в Гуменному та Ужгороді, потребує подальших глибоких досліджень для повнішого розуміння їх ролі в релігійному, освітньому та соціальному житті регіону. Дослідження практик лікування та діяльності аптек у гуменянському та угварському єзуїтських колегіумах дозволяє розкрити маловивчений, але вкрай важливий аспект діяльності Товариства Ісуса.

Список використаних джерел

Balogh, Ioanne, 1783. *Historia Gymnasium Unghvariensis. Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltára*, Budapest (далі – JTMRL), D.38, 154 p.

Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I., I. 1551–1600. II. 1601–1640. III. 1641 – 1665. IV. 1666 – 1683. V. 1684 – 1699. VI. 1700 – 1717. VII. 1718 – 1733. VIII. 1734 – 1747. IX. 1748 – 1760. X. 1761 – 1769. XI. 1770 – 1773. Index. Coll. eted. Ladislaus LUKÁCS, Romae, Institutum Historicum S. I., 1978 – 1995.

Collegium Ungvariense, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (далі – MNL OL), E 152, Registrata.

Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1694 die 3 Aprilis – ab annum 1723 Novembris; anno 1734 – ab annum 1746; anno 1748 Novembris; Anno 1761 – ab annum 1772. Eötvös Loránd Tudomány Egyetem, Egyetemi Könyv- és Kézirattár, Budapest (далі – ELTE

EKK), AB 126, 127, 128, 129.

Grabarits István–Grabaritsné Ihász Zsuzsanna. 1984. Az osztrák jezsuita rendtartomány patikái és patikusai 1716–1773. *Orvostörténeti Közlemények*. Vol. 30, p. 137–160.

Koch Ludwig, 1934. Jesuiten – Lexikon. Die Gesellschaft Jesu einst und jetzt. Paderborn, 1878 p.

Kótyuk Erzsébet, 1999. „A pestis oly iszonyúan pusztítván támadott” ... Adatok Kárpátalja egészségügyének történetéhez a kezdetektől a 18. századig. *Orvostörténeti Közlemények*, p.171–181.

Sági Erzsébet, 1998. Az egykori ungvári jezsuita patika. *Gyógyszerészet*. 42, pp. 30.

Sugár István, 1978. Az Egri víz története. *A Heves Megyei Levéltár közlönye*. 7. Eger., pp. 27–43.

Szádóczky Vera, 2022. Betegség és gyógyítás jezsuita módra. Draskóczy, Eszter; Etlinger, Mihály (szerk.) *Betegség és gyógyulás a kora újkori irodalomban (1450 – 1760)*. Budapest, Magyarország: Reciti Kiadó, pp. 255–269.

Tribel Emese, 1994. *Szerzetesrendi gyógyszertárak Magyarországon a IX – XX században*. Egyetemi doktori értekezés, Budapest, 1994, 175 p.

Літерати, Т. Цікава історія старовинних ужгородських аптек. [Online]. Доступно: <https://uzhgorod.net.ua/news/92234> (дата звернення: 25.04.2025).

Папазова, А., 2014. Єзуїтські аптеки, лікарні та інфірмерії східнослов'янського регіону в останній третині XVI – першій половині XVII ст., *Схід*, Вип. 6, с. 72–82.

Ціборовська-Римарович, І. О., 2012. Місце і роль медичної літератури в структурі книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму, *Рукописна та книжкова спадщина України*, К., Вип. 15, с. 81–91.

Шевченко, Т., 2005. *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст.*, Львів: Свічадо, 340 с.

Reference

Balogh, Ioanne, 1783. *Historia Gymnasium Unghvariensis*. [History Gymnasium Unghvariensis]. Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltára, Budapest (dali – JTMRL), D.38, 154 p. (in Latin).

Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I., I. 1551–1600. II. 1601–1640. III. 1641 – 1665. IV. 1666 – 1683. V. 1684 – 1699. VI. 1700 – 1717. VII. 1718 – 1733. VIII. 1734 – 1747. IX. 1748 – 1760. X. 1761 – 1769. XI. 1770 – 1773. Index. Coll. eted. Ladislaus LUKÁCS. Romae, Institutum Historicum S. I., 1978 – 1995. (in Latin).

Collegium Ungvariense, [Hungarian College]. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (dali – MNL OL) MNL OL, E 152, Registrata. (in Latin).

Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1694 die 3 Aprilis – ab annum 1723 Novembris; anno 1734 – ab annum 1746; anno 1748 Novembris; Anno 1761 – ab annum 1772. [Diary of the Hungarian College S. J. in 1694 on April 3 – from November 1723; in 1734 – from November 1746; in 1748 November; in 1761 – from 1772.]. Eötvös Loránd Tudomány Egyetem, Egyetemi Könyv- és Kézirattár, Budapest (dali – ELTE EKK), AB 126, 127, 128, 129. (in Latin).

Grabarits István–Grabaritsné Ihász Zsuzsanna. 1984. Az osztrák jezsuita rendtartomány patikái és patikusai 1716 – 1773. [Pharmacies and pharmacists of the Austrian Jesuit province 1716 – 1773.]. *Orvostörténeti Közlemények*. Vol. 30, p.137–160. (in Hungarian).

Koch Ludwig, 1934. Jesuiten – Lexikon. Die Gesellschaft Jesuein stund jetzt [Jesuits – Lexicon. The Society of Jesus then and now.]. Paderborn, 1878 p. (in Deutsch).

Kótyuk Erzsébet, 1999. „A pestis oly iszonyúan pusztítván támadott” ... Adatok Kárpátalja egészségügyének történetéhez a kezdetektől a 18. századig [“The plague attacked with such terrible devastation” ... Data on the history of health care in Transcarpathia from the beginnings to the 18th century.]. *Orvostörténeti Közlemények*, p. 171–181. (in Hungarian).

Sági Erzsébet, 1998. Az egykori ungvári jezsuita patika [The former Jesuit pharmacy in Uzhhorod], *Gyógyszerészet*, 42, pp. 30. (in Hungarian).

Sugár István, 1978. Az Egri víz története [The history of Eger water]. *A Heves Megyei Levéltár közlönye*. 7. Eger, pp. 27–43. (in Hungarian).

Szádóczky Vera, 2022. Betegség és gyógyítás jezsuita módra [Sickness and Healing in the Jesuit Way]. Draskóczy, Eszter; Etlinger, Mihály (szerk.) *Betegség és gyógyulás a koraújkor irodalomban (1450 – 1760)*, Budapest, Magyarország: Reciti Kiadó, pp. 255–269. (in Hungarian).

Tribel Emese, 1994. *Szerzetesrendi gyógyszertárak Magyarországon a IX – XX században* [Monastic pharmacies in Hungary in the 9th – 20th centuries]. Egyetemi doktori értekezés. Budapest, 1994, 175 p. (in Hungarian).

Literati, T. Tsikava istoriia starovynnykh uzghorodskykh hapter [Interesting history of ancient Uzhhorod pharmacies] URL: <https://uzhgorod.net.ua/news/92234> (data zverennia 25.04.2025) (in Ukrainian).

Papazova, A., 2014. Yezuitski apteky, likarni ta infirmerii skhidnoslovianskoho rehionu v ostannii tretyni XVI – pershii polovyni XVII st. [Jesuit pharmacies, hospitals and infirmaries of the Scythian region in the last third of the 16th – first half of the 17th century], *Skhid*, Vyp. 6, s.72–82. (in Ukrainian).

Tsiborovska-Rymarovich, I. O., 2012. Mistse i rol medychnoi literatury v strukturi knyhozbirni Ostrozskoho yezuitskomu kolehiumu [The place and role of medical literature in the structure of the Ostrozsky Jesuit College library], *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, K., Vyp. 15, s. 81–91. (in Ukrainian).

Shevchenko, T., 2005. Yezuitske shkilnytstvo na ukrainskykh zemliakh ostannoii chverti XVI – seredyny XVII st. [Jesuit schools on Ukrainian lands in the last quarter of the 16th – middle of the 17th century], *Lviv : Svichado*, 340 s. (in Ukrainian).

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК АПТЕКАРІВ УЖГОРОДСЬКОГО ЄЗУЇТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ (1746 – 1773)

- 1746 – 1750: Christophorus Härtl
1750: Mathias Stadlers oc. apoth.
1751 – 1752: Carolus Smichelin firm, sub-apoth. és Christophorus Härtl
1753: Christophorus Härtl
1754: Adamus Schwinghaimber (adjunct. apoth. jun. jav.) та Christophorus Härtl
1755 – 1756: Christophorus Härtl
1757 – 1760: Christophorus Härtl та Ferdinandus Ibandt
1761: Christophorus Härtl та Josephus Winkler (adj. apoth. juv. jan.)
1762 – 1767: Ferdinandus Ibandt
1768: Wenceslaus Duckat apoth.
1769 – 1770: Franciscus Tandler apoth. jun. jav.
1771: Matthaeus Rauzzi apoth.
1772 – 1773: Joannes Nep. Friesl apoth, juv. jan.

Oksana Ferkov

Candidate of History, Docent; Docent of the Department of the Archaeology, Ethnology and Cultural Studies,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

BETWEEN FAITH, CHARITY AND SCIENCE: PHARMACIES AND MEDICAL ACTIVITIES OF THE JESUITS ON THE EXAMPLE OF THE HUMENNÉ-UNGVÁR COLLEGE (1613 – 1773)

In this article, the author highlights a little-studied but important aspect of Jesuit activity – their involvement in medical practice and pharmacy management, based on the example of Humenné and Uzhhorod (Ungvár) during the period from 1613 to 1773. Although the Society of Jesus is primarily associated with religious, educational, and missionary activities, Jesuits also actively participated in providing medical assistance, demonstrating humanistic principles in their practice. Medicine and pharmacology, including the maintenance of pharmacies, were not the main purpose of the order but became an important complement to their broader mission of serving the community. The Jesuit colleges in Humenné and Ungvár had their own infirmaries, pharmacies, and cultivated medicinal plants. Jesuits applied the latest knowledge about the healing properties of plants and substances, allowing them to treat patients and produce effective remedies for common, including infectious, diseases. Qualified pharmacists worked in Jesuit houses, providing care not only to members of the order but also to the local population. This activity helped build trust in the Jesuits as both spiritual and secular leaders of the community. In the 16th–18th centuries, the Jesuit leadership paid considerable attention to the training of pharmacists and the exchange of raw materials and knowledge between different missions. Although the source base on these practices is incomplete, available data show that pharmacies became an integral part of the colleges' functioning. They not only helped maintain the health of Jesuits and students but also contributed to improving the region's overall medical support. The author emphasizes the need for further research into this aspect, as it allows for a better understanding of the social role of the Society of Jesus in the early modern period. Jesuit pharmacies became an example of how faith, mercy, and science could unite in a common service for the benefit of society.

Keywords: Society of Jesus, Humenné-Ungvár Jesuit College, pharmacies, medical practices.

Надійшла до редакції / Received: 29.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 16.05.2025